

REVUE DES ÉTUDES ANCIENNES, t. LIX (1957) sv. 1—2, 3—4

Том LIX овог познатог француског часописа доноси неколико интересних радова из разних области. Научно најактуелијна је расправа Ed. Willa *Homère, Hésiode et l'arrière-plan Mycénien* (стр. 5—51). Упоредивањем система земљопоседа који се одражава на пилоским таблицама са оним код Хомера и Хесиода Ed. Will је покушао да утврди да ли је економски развој Грчке од краја II до почетка I милениума текао континуирано, тј. да ли је друштво које су опевали епови Хомера и Хесиода истоветно са оним из Микенског периода, или ако је било прекида, колико дубоке промене су настале у земљишним односима. Премда има неких сличности у облицима земљопоседа (теменос-*wapakatero temeno*, колективна земља — *kekemena kotona*) промена терминологије и за исте категорије земље била би најозбиљнији разлог за веровање да је између XII века и Хомера био прекид.

F. Thomas *Autour de l'opatif dit „éolien“* (стр. 250—274) — студија посвећена еолском оптативу који се све до V века ст. ере одржао напоредо са „нормалним“ за три лица *λύσειας, λύσειε, λύσειαν*. Без намере да обори неку од многобројних досадашњих хипотеза за решење питања порекла еолског оптатива (Wackernagel, Brugmann, Hirt и др.) аутор износи само нека своја запажања и могућности интерпретације. M. Waltz *Alma Venus* (стр. 51—72) наводи разне примере употребе придева *almus*, чија је етимологија јасна, али чије се значење изменило током векова, од Плаута до Апулеја. P. Grimal *Une critique méconnue du stoïcisme chez Lucrèce* (стр. 72—75) тумачи стих 41—45 у Лукрецијевом спеву као критику става стоичара према самоубиству. A. Aymard *Les deux premiers traités entre Rome et Carthage* (стр. 277—290) поставља питање односа првог и другог уговора између Рима и Картагине. Други уговор, по његовом мишљењу, није стављао ван снаге први, већ је настао само као његова допуна, као ближе одређивање недовољно прецизираних тачака. J. Ducat *Le vase dit „d'Apriès“* (стр. 233—248) предлаже ново датовање тзв. вазе Априја, не на основу хијероглифског знака на њој, који се може односити и на Априја (VI век ст. ере) и на Псаметија (VII век ст. ере) већ на основу упоређивања са другим вазама овог типа у облику кациге, чији, колико је могуће испржнији списак аутор наводи. P. Courcelle даје анализу хришћанских тумачења IV Вергилијеве еклоге (стр. 294—320). J. Rougé *Ad ciconias nixas* (стр. 320—328) задржава се на тумачењу порекла овог имена које је носио један римски квартал на Тибру. Метричким проблемима Есхиловог Окованог Прометеја бави се J. C. Marlat (стр. 275—276).

Националној старој историји, тј. римској Галији посвећен је у свакој свесци по један рад. Овога пута то су радови J. J. Hatt *Esquisse d'une histoire de la sculpture régionale de Gaule romaine* (стр. 76—108) и P. M. Duval *Chronique gallo-romaine* (стр. 329—376).

На крају часописа дата је доста богата библиографија, која обухвата приказе студија, превода и часописа.

Мирослава Мирковић, Београд.

ИСТОРИЈА ГРЕЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ, II. Издательство Акад. наук СССР, Институт мировой литературы имени Горького, Москва, 1955. Стр. 304.

Ова, друга свеска *Историје грчке књижевности* долази за првом свеском, која је изашла 1946 г., са закашњењем од једне деценије. Она садржи историју филозофију и беседничку уметност класичног периода. Према томе остаје још да изађе једна или више свезака овога дела које ће обухватити старогрчку књижевност покласичног периода и византиску књижевност, као што је наговештено у првој свесци (в. стр. 7—8). Као ни у првој свесци, тако ни овде нема научног апарата (рукописа, схолија, издања, превода, најважније научне литературе, библиографије), пошто је он резервисан за последњи том дела.

Већи део ове свеске написао је професор С. И. Соколовски, доајен совјетских класичних филолога (од десет глава њему припада пет), један од редактора прве свеске, који је ту улогу и овде имао заједно с Грабар-Пасеком и Ф. А. Петровским. Његове су прве три главе књиге (почетак грчке прозе, Херодот, Тукидид), V глава (каснији историчари) и обе главе о беседничтву (IX — постанак беседничке уметности у Грчкој, X — Демостен и његови савременици).

Четврту главу (Ксенофонт) написао је М. Грабар-Пасек, VI (филозофија од својих зачетака до Платона) А. С. Ахманов, VII главу (Платон) Ахманов и Грабар-Пасек, а VIII (о Аристотелу) Ахманов и Ф. А. Петровски.

Ова свеска односи се на класични период грчке књижевности, који је обрађиван и у првој свесци. Отуда нема потребе да се говори и о њеној периодизацији. У своје време (в. мој приказ *Жуба анишка*, 1951, II, стр. 152) ја сам указао на њену неподесност, као и уопште на неподесност ејдографског начина излагања (в. и мој чланак *О периодизацији старе грчке књижевности у Гог. зборнику Филозоф. факултета у Скопљу*, 1955, стр. 105), те се сада нећу упустати у то питање.

Историографија, филозофија и беседништво били су главни књижевни родови у прози старе грчке књижевности. За њих су се у античко доба постављали већи захтеви него што их ми данас постављамо, те је разумљиво зашто се њима поклања много пажње у историјама књижевности. Слично томе било је и код Римљана, само што код њих филозофска књижевност није имала ону самосталност и оригиналност као код Грка. „Књижевне врсте, питања поетике, проблеми уметничког реализма први пут у историји ничу у античкој књижевности“ примећује се у приступу првог тома (стр. 6). Па и новелистика с романом води своје порекло из грчке књижевности класичног периода, уколико јој не претходи. Приповетка се тада развијала поред ових књижевних родова а још више кроз њих.

Главна новина ове историје грчке књижевности је у томе што њени аутори у овој тако важној друштвеној науци примењују историски материјализам доследније и у већој мери него што је то случај ма у једној капиталистичкој земљи, и ту им треба одати признање. Лепи примери марксистичког постављања ствари виде се на многим местима, као на пример на страни 297: „Пошто је Грчка изгубила политичку самосталност и беседништво је изгубило праву арену — народне скупштине. Беседничка уметност, изгубивши везу са самостојним животом, повлачи се у круг изабраних љубитеља. Место истинских опонената у делима каснијих оратора наступа измишљени опонент“. Ове одлике видели смо још у првој свесци, па се ни на њима нећемо задржавати.

Али док је историографија обрађена потпуније, слично партијама о главним родовима поезије у првој свесци, то се већ не може рећи за филозофску књижевност (други део) и беседништво (трећи део). О најкрупнијим претставницима грчке класичне прозе (Тукидиду, Платону, Демостену, Аристотелу) није говорено, по мом мишљењу, онолико колико би требало. Нарочито о Платону, који је највећи прозни писац антике, те се на сваки начин више ваљало позабавити њиме као уметником.

Додуше писци ове књиге и сами примећују да они о претставницима филозофије мање говоре него што би се очекивало, пошто ово није уџбеник филозофије него уџбеник књижевности. Ту они имају право али само делимиче. Јер баш због оног што смо горе навели — да је филозофија раније имала већи значај него данас и да је била врло важна грана књижевности — требало је и о њој говорити више и исцрпније.

Да партије о поменутиим великим прозаистима нису довољно обрађене, нарочито лепо пада у очи, ако се оне упореде с главом о Херодоту у овој истој књизи. Она захвата неких четрдесет страна и има овакве наслове и поднаслове (у преводу): 1) Биографија Херодотова; 2) *Историја* (увод, Херодотови извори, тема и садржај, композиција, где је писао Херодот *Историју*); 3) Херодот као историчар и писац (политички погледи, поглед на свет и живот, Херодотов однос према митовима); 4) *Историја* као историски извор и као књижевно дело; 5) говори и дијалози код Херодота; 6) карактеристике историских личности код Херодота; 7) епизоде у Херодотовој *Историји*; 8) однос савременика и следећих поколења према Херодоту и 9) Херодот као „отац историје“. На супрот глави о највећем грчком историчару, главе о највећим филозофским писцима и највећем беседнику осетно су мање и по обиму и по поглављима која третирају.

Док се у глави о Херодоту говори и о насловима његових девет књига (поглавље 2а — увод), дотле се о Тукидиду много шкртије говори. Истина неке партије и о Тукидиду, може се рећи, исцрпно су приказане (као на пример

однос његових савременика и доцнијих поколења према Тукидиду), али партије о њему као историчару и писцу кратке су и недовољне.

Платону и Аристотелу дато је у овој књизи мање од двадесет страна, а Платон је најважнији грчки прозни писац, исто онако као што је и Аристотел најзначајнији грчки филозоф и научник. Док обраду градива о Херодоту означава петнаест наслова и поднаслова, код Платона их има само четири (биографија, дела, естетички погледи, уметнички метод). У поднасловима главе о овом писцу требало је свакако још нешто навести, као „систем Платонове филозофије“, „аутентичност и хронологија његових дела“, пошто се и овде о њима доста говори. Платоновој биографији посвећена је само једна страна, а поглавље о његовим делима са укупно пет страна обухвата и његову филозофију. Значи, о Платону као уметнику говорено је сасвим недовољно, а о његову утицају на касније европске књижевности нема скоро ни речи! Код Аристотела поглавље о његову животу и поглавље о његовим списима садрже само по пола стране — готово да човек не верује својим очима! И о њему је врло мало говорено као о писцу, а зна се да је он имао не само есотеричне него и ексотеричне списе, списе с већим књижевним претензијама.

Слично партијама о филозофима слабије су обрађене и партије о беседницима. Поглавље о Лисији, које је иначе добро обрађено, краће је од поглавља о Антифонту, мада је Лисија и плоднији и важнији писац од Антифонта.

Велика недовољност простора који је у књизи дат Платону и Аристотелу нарочито пада у очи кад се погледа на простор који је заузео Ксенофонт (26 страна). Разуме се да ја овим не замерам што је поклоњено доста пажње и одано признање овом последњем аутору, који је раније доста потцењиван и као историчар и као уметник. Тако Грабар-Пасек на страни 113 каже: „При разматрању *Кириједије* треба пре свега имати у виду то што белетристичко-приповедачки род сличан роду овога дела није постојао у оно доба. Зато Ксенофонтובה белетристичка дела *Гозба* и *Кириједија* заслужују много вишу оцену него што је она која им се обично даје“.

Овој, другој, свесци могу се учинити и друге, ситније замерке. Прво, неки писци стављени су у ову свеску која обухвата класични период грчке књижевности, мада он по периодизацији назначеној у уводу прве свеске допире само до краја треће четвртине IV в. пре н. е. (отприлике до смрти Александра Великог). Наиме у ову свеску су стављени историчар Тимеј и беседник Деметрије из Фалерона, чија се књижевна делатност одвија касније и који имају више карактеристике писца из периода цветања александриске културе.

Друго. Несхватљив је поступак А. С. Ахманова, који је у VI главу (филозофија од својих зачетака до Платона) убацио и једно поглавље о Епихарму, мада је он претставник комедије и није у правом смислу филозоф, исто онако као што није ни већина од tzv. седморице мудраца. Међутим аутор је њему дао скоро исто толико места колико и неким истакнутим филозофима (на пример Анаксагори).

Метод скраћивања партија о филозофима чија су дела изгубљена може се бранити, утолико пре што ово није уџбеник филозофије него уџбеник књижевности, као што рекох. Па ипак, о Хераклиту и Демокриту (од којих су првоне посвећене две а другоме три стране) требало је мало више говорити, јер су они били не само врло значителни филозофи него и важни прозни писци. Такође је шкрто и поглавље о софистима са своје три стране. Уопште узевши, одељци о филозофији и беседништву класичног периода нису смели бити краћи од одељка посвећеног историографији.

На тај начин прва свеска овог значајног научног дела је боља од друге свеске с обзиром на распоред градива и обим дат важнијим претставницима поезије. То подједнако важи за партије намењене Хомеру, Пиндару, Есихилу, Софоклу, Еурипиду и Аристофану.

Али истичући недостатке ове књиге, не треба заборавити да су у њој многе партије ваљано обрађене, као што је на пример случај с Демостеном, где Собољевски даје развојно и критично излагање његова живота и рада. Ради илустрације градива он даје цитате из античких извора Плутарха и Дионисија Халикарнашанина на подесном месту, не случајно него онде где је то одиста потребно (в. стр. 289). Исправан му је и приказ историске позадине

Демостенове политичке и беседничке делатности, као што је дигресија о краљу Филипу и Македонији на страни 269—270. Аутор даје исцрпну анализу најважнијег Демостенова говора *O beucu* (в. стр. 277—280). Последњи часови славног Атињанина такође су детаљно приказани, као што и доликује овом великом човеку и писцу. Али овде се мора направити једна замерка. На крају излагања о Демостену није дата „судбина“ његових беседничких дела у светској књижевности, Демостенов утицај и значај за потоње векове и народе, што је неизоставно требало учинити и што чине сви историчари грчке књижевности.

Б. М. Сјебановић, Скопље.

BIBLIOGRAFIJA RASPRAVA I ČLANAKA IZ PODRUČJA
KLASIČNE FILOLOGIJE I DOMAĆEG LATINITETA
U NASTAVNOM VJESNIKU (ZAGREB) OD 1893—1943.

1893 (I):

Musić, A., *Grčko, pismo s. 25—34*; isti: *Najnoviji iskopi s atenske akropole*; s. 141—148; isti: *Enneakrunos*, s. 314—319.

1894 (II):

Šrepel, M., *Ciceronov „Somnium Scipionis“*, s. 1—13.

Golik, J., *Nekoliko napomena o obuci klasičkih jezika*, s. 34—44; isti: *O Vergilijevoj Enejadi*, s. 199—228, i s. 301—325.

1895 (III):

1896 (IV):

Pavlečić, K., *Nekoliko riječi o vrijednosti staroklasičke nastave (s dodatkom T. Maretića)*, s. 257—264.

Golik, J., *Prijedlog za izbor štiva iz Ovidija*, s. 353—56.

1897 (V):

Dukat, V., *O Heronidinim mimijambima*, s. 15—34.

Körbler, Đ., *O Euripidovu Heraklu i Sofoklovim Trahinjankama*, s. 34—63 i 110—160.

1898 (VI):

Kantoci, S., *O Eshilovoj Prometiji*, s. 123—50, 217—27 i 313—35.

Golik, J., *Kvintilijan kao pedagog*, s. 277—93.

Kuzmić, M., *Što je δόχμιος ποῦς?* s. 374—77.

1899 (VII):

Sarkotić, J., *Tri Periklova govora u Tukididovoj povijesti*, s. 121—45 i 220—23.

Dukat, V., *Bakhilid*, s. 23—55 i 356—70.

Šrepel, M., *O Marulićevim latinskim pjesmama*, s. 346—55.

1900 (VIII):

Kuzmić, M., *Protagora — prethodnik Kantu*, s. 26—38; isti: *Bilješke o nekim mjestima Ciceronova Lelija*, s. 114—20, isti: *Platonovi sofizmi u prvoj knjizi Države*, s. 290—307.

Kasamović, I., *Ferićeva Periegeza i rimski pjesnici*, s. 257—89.

Körbler, Đ., *O postanju Hesiodove pjesme „Djela i dani“* s. 407—42.

1901 (IX):

Kuzmić, M., *Horat. Carmen I*, s. 25—32. isti, *Sitni sintaktički prilozi*, s. 206—14.

Golik, J., *Latinska gramatika. Misli o gramatici latinskog jezika i autokritika moje lat. gramatike za srednje škole*, s. 359—89.

Šrepel, M., *O cinizmu Panonijevih epigrama*, s. 37—42.

Dukat, V., *Nova oda pjesnikinje Sapfe*, s. 155—57

1902 (X):

Jemersić, *Štitovi Ahilejev i Enejin*, s. 60—77 i 175—85.

Valjavec, P., *Nekoliko riječi o odnošaju Sokrata prema Prodiu*, s. 185—96.

Körbler, Đ., *Što znamo o Druidima u Cezarovo doba?* s. 293—98.

Pacher, V., *Poraba preterita u modalnom značenju kod Herodota*, s. 299—322.

Körbler, Đ., *O Pindarovim epinikijama*, s. 432—50 i 559—73.

Kasumović, I., *Dvije poslanice Đure Ferića*, s. 451—58 i 573—77.